

Δημήτρης Πατέλης

Ανω-κατωποίηση της Παιδείας και αναβάπτιση της υποβάθμισης

Το τελευταίο διάστημα οι πολιτικοί διεκπεραιωτές των κυρίαρχων συμφερόντων έχουν επιδοθεί σε αγώνα δρόμου για τη θέσπιση μέτρων αναδιάρθρωσης των όρων της υπερεκμετάλλευσης και της εξουσίας που ασκείται εκ μέρους του κεφαλαίου («ελαστικοποίηση» εργασιικών σχέσεων, διάλυση των όποιων κερτημένων του ασφαλιστικού συστήματος, «τρομονόμος» κ.λπ.). Στα πλαίσια της ενιαίας στρατηγικής που χαράσσεται σε αυτή την κατεύθυνση εντάσσεται και η επιχειρούμενη από την κυβέρνηση αναδιάρθρωση της εκπαίδευσης, που τελευταία επικεντρώνεται στην τριτοβάθμια, στην κατεύθυνση της άμεσης υπαγωγής της στα πλέον επιθετικά και ανταγωνιστικά τμήματα του κεφαλαίου. Οι κινήσεις αυτές αναδεικνύουν στο

προσκήνιο τη στρατηγική σημασία της παραγωγικής συνιστώσας της εκπαίδευσης.

Αυτή η *παραγωγική συνιστώσα της εκπαίδευσης*, δηλαδή η παραγωγή και αναπαραγωγή της βασικής παραγωγικής δύναμης —του ανθρώπου της εργασίας, φορέα συγκεκριμένων ιδιοτήτων— είναι η ουσιαδέστερη και στρατηγικής εμβέλειας διάσταση της εκπαίδευσης, παράγωγα της οποίας είναι όλες οι υπόλοιπες λειτουργίες της τελευταίας, με προεξάρχουσα τη λειτουργία της παραγωγής και αναπαραγωγής του υποκειμένου των σχέσεων παραγωγής και του όλου πλέγματος των κοινωνικών σχέσεων. Απ' αυτή την παραγωγική συνιστώσα απορρέει και σ' αυτή κατατείνει και προσανατολίζεται με ποικίλους τρόπους η *οργανωμένη εκπαίδευση*, η οποία συνιστά «επεξεργασία»

ανθρώπων μέσω της επεξεργασίας γνώσεων, δεξιοτήτων, ικανοτήτων (βλ. σχετικά το κείμενό μου: «Για μια κοινωνικοφιλοσοφική θεώρηση της παιδείας», *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, No 113, 2000, σελ. 47-56, No 114-115, 2000, σελ. 41-52).

Η «επεξεργασία» γνώσης πραγματοποιείται στην εκπαίδευση σε διάφορα επίπεδα και με ποικίλους τρόπους. Η θέση και ο ρόλος των διάφορων βαθμίδων της εκπαίδευσης δεν ορίζονται αυτόνομα, αλλά προσδιορίζονται ιστορικά από το όλο πλέγμα των κοινωνικών σχέσεων, πρωτίστως από τον ιστορικά συγκεκριμένο κοινωνικό καταμερισμό της εργασίας και την ποιοτική και ποσοτική συσχέτιση μεταξύ των τριών βασικών κλάδων παραγωγής: παραγωγής αγαθών προς κατανάλωση, παραγωγής μέσων και αντικειμένων παραγωγής και παραγωγής του ανθρώπου ως υποκειμένου της εργασίας. *Ο χαρακτήρας των εμπράγματων συστατικών στοιχείων της εκάστοτε κύριας ως προς το ρόλο της εργασίας και ο συνακόλουθος τρόπος ενεργοποίησης αυτών των συστατικών στοιχείων, υπαγορεύει εμμέσως στην παιδεία τα κατάλληλα είδη υποκειμένων της εργασίας: γνώσεις, δεξιότητες (ποικίλου εύρους και βάθους), με αντίστοιχες ποσοτικές πλευρές αυτών των προσπαθειών (ένταση, διάρκεια κ.λπ.).*

Ωστόσο εδώ δεν πρόκειται για διαδικασίες κοινωνικά και ταξικά ουδέτερες, άρα τεχνοκρατικά διευθετήσιμες. Εφόσον δεσπόζει η δυσμενής επίδραση της εργασιακής διαδικασίας στη συνολική εργασία της κοινωνίας, ενώ οι σχετικά ευμενείς εργασιακές διαδικασίες αφορούν μια μειοψηφία ανθρώπων, και εφόσον η παραγωγή κυμαίνεται σε επίπεδα κάτω του βέλτιστου της ικανοποίησης των βιοτικών αναγκών του συνόλου της κοινωνίας, η διαπάλη, η έχθρα και ο ανταγωνισμός είναι ο κύριος τύπος

σχέσεων που παρατηρείται στην κοινωνία συνολικά και στο εσωτερικό της εκπαίδευσης, στην όλη δομή και λειτουργία της. Επί κεφαλαιοκρατίας η επεξεργασία γνώσεων και ανθρώπων γίνεται στο έπακρο κατακερματισμένη, διαβαθμισμένη και πολυεπίπεδη, ώστε να ανταποκρίνεται πρωτίστως στις ποικίλες ανάγκες του αντίστοιχου καταμερισμού της εργασίας (ποικίλων βαθμών ειδίκευσης, συνθετότητας και περιπλοκότητας), αλλά και στην κοινωνική διαστρωμάτωση, ως έκφανση αυτού του καταμερισμού.

Τα προβλήματα αυτά επιτείνονται στη σύγχρονη παγκόσμια συγκυρία, χαρακτηριστικό της οποίας είναι η αύξουσα ανισομέρεια μέσω της κλιμάκωσης της ροής υπεραξίας από τομείς «εντάσεως εργασίας» σε τομείς «εντάσεως κεφαλαίου». Η ανισομέρεια των παραγωγικών διαδικασιών (των τεχνολογιών, των υποδομών) γίνεται μέσο για την υπερεκμετάλλευση του συνόλου της εργασιακής δύναμης σε πλανητικό επίπεδο, γεγονός που δεν μπορεί παρά να υπαγορεύει στο κεφάλαιο αναδιάρθρωση της εκπαίδευσης για την επίτευξη των στόχων του και μέσω αυτής. Οι παρεχόμενες γνώσεις υπάγονται πλέον σαφέστερα σε εξωεπισημονικά κριτήρια κερδώς αποδοτικότητας, κατακερματίζονται σε βραχύβιες ενότητες προσανατολισμένες εργαλειακά στα κελύσματα της αγοράς. Στο προσκήνιο προβάλλει ο χρησιμοθηρικά εννοούμενος «επαγγελματισμός», ο εμπειρισμός και η αποσπασματικότητα, ενώ η *παιδαγωγική αλληλεπίδραση σε μαζική κλίμακα υπάγεται σε προπονητικές αρχές, στη δάμωση, τιθάσειση και καταστολή εκπαιδευτικών και εκπαιδευομένων, που οδηγεί σε διανοητικό εννοιολογισμό, σε ηθική κενότητα και σε πολιτισμική σχιζοφρένεια. Η όλο και πιο πολύυπαγόμενη στα ιδιωτικοοικονομικά κριτή-*

ρια εκπαίδευση, από υπόθεση του «συνολικού κεφαλαιοκράτη» τείνει να γίνει αυστηρά ιδιωτική επένδυση του ατόμου, του ίδιου του εργαζομένου σε «μορφωτικό κεφάλαιο». Τα εξατομικευμένα προγράμματα σπουδών και οι προωθούμενοι μηχανισμοί «διά βίου κατάρτισης» ανταποκρίνονται στην ανάγκη της παγκοσμιοποιούμενης κεφαλαιοκρατικής διαχείρισης και ελέγχου της λεπτής και εύκαμπτης ισορροπίας μεταξύ απασχόλησης και ανεργίας, μέσω του κατακερματισμού και της χειραγώγησης της εργατικής τάξης. Τυχόν υπερπροσφορά, είτε τουναντίον ανεπάρκεια-σπανιότητα ορισμένων τύπων υποκειμένων της εργασίας (διαφόρων μορφωτικών επιπέδων, επιπέδων κατάρτισης, ειδικοτήτων κ.λπ.) οδηγεί μεν σε ορισμένη μεταβολή των σχέσεων παραγωγής, όχι όμως από την άποψη της αλλαγής της εκμεταλλευτικής ουσίας τους, αλλά από την άποψη της εντατικοποίησης και διάχυσης του ανταγωνιστικού τους χαρακτήρα με όρους που δημιουργούν εννοϊκότερες συνθήκες για αναδιάρθρωση των εργασιακών σχέσεων προς όφελος των κατόχων των μέσων παραγωγής (με εντατικοποίηση της εκμετάλλευσης και της χειραγώγησης), με αντίστοιχη υπονόμευση της συγκρότησης αποτελεσματικών συλλογικοτήτων (αμυντικού είτε επαναστατικού-χειραφετητικού χαρακτήρα) του πόλου της εργασίας. Κατ' αυτό τον τρόπο, τέτοιου τύπου αναντιστοιχίες μεταξύ παραγωγής υποκειμένων της εργασίας και συγκεκριμένων αναγκών της συνολικής παραγωγής της κοινωνίας λειτουργούν παρελκυστικά ως προς την επίλυση της βασικής αντίφασης της κεφαλαιοκρατίας, διαχέοντας τις εντάσεις που αυτή προκαλεί στο εσωτερικό του μετώπου της εργασίας, επιτείνοντας τον ανταγωνισμό μεταξύ των απασχολήσιμων. *Χαρακτηριστικό είναι από αυτή την άποψη*

το παράδειγμα της δημαγωγικά προβαλλόμενης (και αφελώς υιοθετούμενης από ορισμένους) θέσης περί «ελεύθερης πρόσβασης» στην ανώτατη εκπαίδευση σε συνθήκες αύξουσας ανεργίας αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Θέση άκρως βολική για περαιτέρω «ελαστικοποίηση» και απορύθμιση των εργασιακών σχέσεων (μέσω του αλληλοσπαραγμού απασχολήσιμων επιστημόνων) υπέρ του κεφαλαίου, πλην όμως καταστροφική για τις τύχες χιλιάδων ανθρώπων. Βασικός σκοπός τους: η δημιουργία διά βίου καταρτιζόμενων και παντίσις τρόποις διαθέσιμων απασχολήσιμων.

Σε αυτά τα πλαίσια εντάσσεται και ο νόμος περί δήθεν «ανωτατοποίησης» των ΤΕΙ, που ψηφίστηκε νύκτωρ 15-16/5/01 με την εκ των πραγμάτων σύμπραξη και της αξιωματικής αντιπολίτευσης. Αναβαπτίζεται λοιπόν σε αναβάθμιση η ουσιαστική υποβάθμιση ΑΕΙ και ΤΕΙ (Στάθης Σ., *Ελευθεροτυπία* 11/5/01) κατά τα προβλεπόμενα και από τη Διακήρυξη της Μπολόνια (παιδεία τριών ταχυτήτων: 3-2-3 ετών) στο πνεύμα της άμεσης χειραγώγησης έρευνας και σπουδών από την αγοράία ζήτηση, με τη δραματική χύδην υποβάθμιση των προπτυχιακών σπουδών των ΑΕΙ, οι οποίες βαθμηδόν θα εξισωθούν με τον «πρώτο ακαδημαϊκό τίτλο» τύπου *bachelor* που θα παρέχουν τα ΤΕΙ. Δεν είναι καθόλου τυχαία η ασάφεια που διέπει τη διάκριση θέσης και ρόλων πανεπιστημιακής και τεχνολογικής εκπαίδευσης στο σχετικό νόμο, σε συνθήκες αύξουσας συγχώνευσης επιστήμης και τεχνολογίας. Αυτά με γνωστή την κατάσταση της υλικοτεχνικής υποδομής των ΤΕΙ: ελλείψεις σε αίθουσες και εργαστήρια, αναχρονιστικά προγράμματα σπουδών και αναλυτικά προγράμματα, μείωση από το τρέχον έτος κατά 8% της κρατικής δαπάνης ανά σπουδαστή (557.000 δρχ. ένα-

ντι 1.571.000 ανά φοιτητή ΑΕΙ), 33 σπουδάστες ανά μέλος εκπαιδευτικού προσωπικού (έναντι 13 ανά μέλος ΔΕΠ στα ΑΕΙ), μόλις το 18% των διδασκόντων έχει διδακτορικό, ενώ περίπου το 25% από αυτούς έχει μόνο πτυχίο των παλαιών ΚΑΤΕΕ κ.λπ. Η κατάσταση αυτή καθιστά τα κατ' όνομα «αναβαθμιζόμενα» ΤΕΙ ακόμα πιο ευάλωτα, σε σχέση με τα ΑΕΙ, στα συμφέροντα των επιχειρήσεων, ανοίγοντας περισσότερο την όρεξη του ιδιωτικού τομέα για μερίδια στην εκπαιδευτική «πίτα». Όλα αυτά τη στιγμή που κατά την Eurostat οι δαπάνες της Ελλάδας για την παιδεία ανέρχονται στο 3,5% του ΑΕΠ (έναντι 5,1% κατά μέσο όρο στην Ε.Ε.), ενώ οι δαπάνες ανά σπουδαστή/φοιτητή αντιστοιχούν μόνο στο 40,7% του μέσου όρου της Ε.Ε., κατατάσσοντάς την και

σ' αυτό τον τομέα στην τελευταία (15η) θέση, με προτελευταία την Ισπανία (69,4%)... Τα παραπάνω επιτείνουν τεχνηέντως τον ανταγωνισμό ΑΕΙ - ΤΕΙ, αναμοχλεύοντας συντεχνιακές έριδες (κάθε άλλο παρά τυχαία ο νόμος αναλώνεται κυρίως σε διαδικαστικά, βαθμολογικά και μισθολογικά ζητήματα του προσωπικού των ΤΕΙ), ενώ παράλληλα προβάλλεται ως πανάκεια η αξιολόγηση απάντων επί παντός επιστητού...

Από τα παραπάνω συνάγεται ότι η παιδεία, από ένα επιπλέον πεδίο αγώνων γονυπετούς αμυντισμού, πρέπει να μετατραπεί σε πεδίο στρατηγικών διεκδικήσεων ενταγμένων στην προοπτική της χειραφέτησης της εργασίας και του επαναστατικού μετασχηματισμού της κοινωνίας.